

SOSYAL DİYALOG NEDİR?

Aydınlık Dergisi, 29 Ocak 2006

Yıldırım Koç

Avrupa Birliği ülkelerinde son on yıllarda sürekli gündemde tutulan ve Türkiye’de de yaygınlaştırılan bir kavram, “sosyal diyalog”dur. Bu kavramın herkesin üzerinde anlaştığı bir tanımı yoktur. Genel kabul gören anlayışa göre, sosyal diyalog, işçi, işveren ve hükümet arasındaki sorunların ikili ve/veya üçlü ilişkiler veya yapılanmalar aracılığıyla çözüme kavuşturulma çabasıdır. Diğer bir deyişle, yeni ve önemli bir olgu ve gelişme olarak, sanki sihirli bir içeriğe sahipmiş gibi sunulan kavram, taraflar arasında görüşmeler ve bu yolla anlaşma çabasıdır. Örneğin, bir toplu iş sözleşmesi de, Ekonomik ve Sosyal Konsey de sosyal diyalog biçimleri veya araçlarıdır.

Üretim araçlarına sahip olan sermayedar sınıf, işçi sınıfına hangi koşullarda, niçin ve nasıl bir söz hakkı tanır? Bu süreçte devletin rolü nedir?

Bugün “sosyal diyalog” biçiminde yaygınlaştırılan kavram, geçmişte “yönetime katılma” olarak sunulurdu. Ancak, geçmişin yönetime katılma yaklaşımı ve uygulamaları, günümüzün sosyal diyalogundan daha kapsamlı bir içeriğe sahipti. Sermayedar sınıf, geçmişte işçi sınıfını işletmelerin yönetimine katmayı kabullenmişti. Günümüzde ise yalnızca diyalogu (görüşmeyi) temel bir hak olarak kabul etmektedir. Ancak bu uygulama allanıp pullanarak yeni bir kazanım gibi sunulmaktadır.

Avrupa’nın emperyalist ülkelerinde işçilerin ülke yönetiminin belirlenmesinde parlamenter demokrasi aracılığıyla söz sahibi olmaları yüzyıllar alan bir süreci gerektirdi. Avrupa’nın emperyalist ülkelerinde işçilerin işletmelerin yönetiminde bir ölçüde söz hakkının olmasında emperyalist sömürü olanakları ve komünizm tehdidi büyük rol oynadı.

Bu konuda ilk adımlar, 1917 Rus Devrimi sonrasında, komünistlerin iktidar mücadelesinin ana odağı olan Almanya’da atıldı. Birinci Dünya Savaşı’na kadar uluslararası işçi sınıfı hareketinin ve uluslararası sosyalist hareketin merkezi Almanya idi. 1917 Rus Devrimi, Avrupa’da köklü dönüşümlerin tetikleyicisi olarak algılanıyordu. Nitekim Almanya’da 1918 Kasım ayaklanması bu umudu doğrular gibiydi. Ancak Alman işçi sınıfı ve sosyalist hareketi, sendi sermayedar sınıfıyla ve devletiyle uzlaştı; bunun karşılığında da “yönetime katılma” konusunda bazı tavizler elde etti.

İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde bu alanda (Fransa dışında) önemli değişiklikler yaşanmadı. Sovyetler Birliği 1921-1939 döneminde kendi iç ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunlarıyla uğraşıyordu; başka ülkelerde komünistlerin iktidara gelmesini destekleme gibi bir çabası yoktu. Tam tersine, tüm dünyadaki komünistlerden beklenen, Sovyetler Birliği’nin yaşatılması ve güçlendirilmesi görevini her şeyin üstünde tutmalarıydı.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra koşullar temelden değişti. Tek ülkeye hapsolmuş olan komünizm, dünya çapında bir güce dönüştü. Dünya nüfusunun üçte biri komünist partilerinin yönetimi altına girdi. Azgelişmiş ülkelerde anti-emperyalist mücadeleler güçlendi. Emperyalist ülkelerin bazılarında (özellikle Fransa ve İtalya), komünist partileri büyük bir kitle desteği kazandı; seçimlerde büyük başarılar elde etti.

Bu koşullarda 1950’li, 1960’lı ve 1970’li yıllarda iç ve dış komünist “tehdide” karşı, emperyalist ülke devletlerinin ve sermayedar sınıflarının en önemli silahlarından biri, işletmelerde yönetime katılma uygulamaları oldu. Bu yıllarda kapitalizmin Altın Çağı’nın yaşanıyor olması, bu süreci kolaylaştırdı. İşletmelerde yönetime katılma, komünizme karşı emperyalist devlet, sermayedar sınıf ve işçi sınıfı arasında oluşan ittifakın ana unsurlarından biri oldu.

Bu yıllarda emperyalist ÷lkelerin önemli bir bölümünde sosyal anlaşmalar (sosyal paktlar) imzalandı.

1970'li yıllardan başlayarak emperyalist ÷lkelerde işletmelerde yönetime katılma tartışmaları, talepleri ve uygulamaları geriledi. Kapitalizm 1970'li yıllarda yeniden durgunluklar ve bunalımlar çağına girdi. Ulusötesi sermaye, yeni teknolojik olanakları da etkili bir biçimde kullanarak, iyice küreselleşti. Bu süreçte, ulusötesi sermayenin çıkarları ile emperyalist devletlerin çıkarları ayrışmaya başladı. Ulusötesi şirketler, zorlaşan ekonomik koşullarda, üretim birimlerini işgücü maliyetinin çok daha düşük olduğu az gelişmiş ÷lkelere ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne kaydırmaya başladılar. Emperyalist devletler ve bu ÷lkelerin işçileri ve sendikaları ise, ulusötesi şirketlerin bu politikaları karşı bir ittifaka yöneldi.

Ulusötesi şirketlerin üretimi, istihdamı ve kar gerçekleştirmelerini az gelişmiş ÷lkelere ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne kaydırması, 1990'lı yıllardan itibaren sosyal anlaşmaları ve sosyal diyalogu farklı düzeylerde yeniden canlandırdı. Ancak bu kez işçilerin pazarlık gücü 1950'ler ve 1960'lardakinden daha azdı. Bu koşullarda, ortaya çıkan işbirliğinin biçimi "yönetime katılma" değil, bilgilendirme ve görüş aktarmayla sınırlı "sosyal diyalog" oldu.

İşletmelerde yönetime katılma ve günümüzdeki biçimleriyle sosyal diyalog ancak emperyalist sömürüyle mümkündür. Sermayedar sınıfın işçi sınıfına önerdiği, ÷lkede yaratılanın paylaşılmasına dayalı bir sınıf kavgası yerine, emperyalist sömürünün sürdürülmesi temelinde ek kazancın paylaşılmasıdır. Paylaşım koşulları da "efendi-uşak" ilişkisi temelinde görüşmeler yoluyla belirlenmektedir. Bu anlayışı sunuş biçimleri de, bir tarafın kaybının öbür tarafın kazancı olduğu "sıfır toplamlı oyun" ("zero-sum game") değil, her iki tarafın da işbirliğinden kazançlı çıktığı "kazan-kazan" ilişkisinin ("win-win" veya "mutual gain process") geçerli olması gerektiği görüşüdür.